

УДК 339.137.21+339.977

Ю. В. Полунєєв,
к. е. н., доцент кафедри міжнародного бізнесу,
Інститут міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка

СВІТОВА ПРОДОВОЛЬЧА КРИЗА: ГЛОБАЛЬНИЙ ГОЛОД ЧИ КОНКУРЕНТНА ПЕРЕВАГА ДЛЯ УКРАЇНИ?!

Стаття присвячена розкриттю сутності таких економічних категорій, як "продовольча криза", "конкурентоспроможність країни" та "конкурентні переваги країни", аналізу соціально-економічних та політичних чинників, що сприяють виникненню кризових явищ на ринку продуктів харчування, визначенню основних передумов у формуванні продовольчого потенціалу України. Доведено, що аграрний бізнес та розвиток сільськогосподарського виробництва забезпечить Україні лідерство на світовому продовольчому ринку.

The authors of the article elucidate the essence of economic categories such as "food crisis", "competitiveness of a country" and "competitive advantages of a country", socio-economic and political factors that contribute to the emergence of the crisis on the food market, the definition of the main conditions in shaping the food production potential of Ukraine. It is proved that the agricultural business and agricultural development will propel Ukraine into leading positions in the global supplies market.

Ключові слова: продовольча криза, глобальний голод, конкурентоспроможність країни, конкурентні переваги країни, продовольчий потенціал.

Key words: food crisis, global famine, competitiveness of a country, competitive advantages of a country, potential supplies.

Різкий стрибок цін на продукти харчування в усьому світі та спровокований страх щодо продовольчої безпеки як окремих країн, так і світу загалом стимулювали нову дискусію вчених щодо причин та чинників продовольчої кризи, шляхів виходу з неї, можливих центрів виробництва та збуту продовольства. Як наслідок, Україна, поряд з Росією, Аргентиною та Казахстаном, була включена в найбільш перспективну четвірку глобальних експортерів зерна й відповідно стала потенційним гравцем розподілу фінансових потоків світового ринку продовольства.

Якщо врахувати, що на даний час Україна є аутсайдером більшості світових процесів й має одні з найнижчих рейтингів конкурентоспроможності, то актуальним є питання виявлення найсильніших конкурентних переваг країни, що забезпечать підвищення її міжнародної конкурентоспроможності.

Проблема продовольчої кризи, причин голоду та недоїдання значної частини населення світу, шляхів подолання наслідків кризових явищ на ринку продуктів харчування є об'єктом аналізу таких вчених, як І. Бураковський, В. Горкавий, Н. Куденко, П. Ламі, І. Макачук, Дж. Сакса, В. Симоненко, О. Федоришина, О.Д. Шутера і т.д.

З іншого боку, шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни через визначення її основних конкурентних переваг досліджувалися як вітчизняними, так і зарубіжними вченими, а саме: А. Антонюк, В. Геєцом, П. Кругманом, Ю. Пахомовим, М. Познером, А. Поручником, М. Портером, Дж. Робінсоном, Дж. Саксом, Р. Фатхутдіновим, Е. Хекшером, Дж. Хіксом тощо.

У роботі знайшли своє відображення й ряд аналітичних та статистичних матеріалів, основними джерелами яких є звіти ООН, ОЕСР, СОТ, Світового банку, FAO і т.д.

Отже, метою статті є виявлення основних конкурентних переваг України в процесі поширення світової продовольчої кризи.

У сучасній світовій економічній системі значно посилилась дія тих факторів, які ведуть до інтенсифікації міжнародної конкуренції та глобалізації виробництва.

Постає логічне запитання: хто опиняється у виграві від глобалізації? Відповідь очевидна — той, хто є конкурентоспроможним. Тому конкурентоспроможність країни — це не лише якісний показник статусу, положення країни на світовій арені, її абсолютних чи відносних переваг, фактор її значущості та інвестиційної привабливості, це й кількісне відображення усіх існуючих процесів усередині країни, що надалі призводять до мікро- та макроекономічних наслідків.

Але найголовніше, що конкурентоспроможність країни полягає в її здатності створити внутрішні та зовнішні умови, які дають можливість її підприємствам виробляти товари та послуги, що витримують випробування міжнародних ринків, а населенню — стало підвищувати доходи та якість життя.

Звідси конкурентні переваги країни — купність властивих для країни унікальних активів, ресурсів, знань, ноу-хау, технологій та умов внутрішнього середовища, специфічних якостей культури, менталітету, норм та стандартів, якими не володіють країни-конкуренти і які вони не можуть придбати за короткий період часу, реалізуються на національному рівні та є основою довгострокової стратегії розвитку.

Демографічний бум в другій половині ХХ століття примножив населення Землі вчетверо (1900 р. — 1,6 млрд, 1950 р. — 2,5 млрд, 1970 р. — 3,6 млрд, а 1999 р. — 6 млрд), що призвело до пошуку джерел для забезпечення відповідного рівня життя людей як в розвинених країнах, так і в суспільствах, що розвиваються. Створені

умови сприяли масовому зростанню чисельності населення на Землі (майже 7 млрд людей [7]), в той час як щоденно вичерпуються наявні природні надра та більшість природних ресурсів землі.

Тобто світ постав перед світовою загрозою — продовольчою кризою, яка може стати більш руйнівним чинником як світової економіки, так і соціально-політичної стабільності окремих регіонів. За визначенням Економічного енциклопедичного словника, "продовольча криза — це одна із глобальних проблем людства, яка полягає в масовому голоді та недоїданні значної частини населення у планетарному масштабі, передусім у слаборозвинених країнах світу" [2, с. 189].

Основними ознаками продовольчої кризи є:

- 1) відсутність коштів для придбання необхідної для забезпечення нормальної працездатності кількості продовольства;
- 2) відсутність можливості придбати продовольство для забезпечення мінімальної життєвої активності;
- 3) кожна третя людина до п'ятирічного віку не може набрати нормальної ваги;
- 4) люди потерпають від різних хвороб через споживання їжі, що не містить кількох життєво важливих вітамінів тощо.

Вражаючі факти: у 2010 в Глобальному індексі голоду, складеному Міжнародним дослідницьким інститутом продовольчої політики, стверджується, що від голоду страждає понад 1,0 млрд людей, при цьому щодня помирає понад 20 тис. чол., більшість з яких діти до 3 років. Найбільш високий рівень голоду зафіксований в африканських країнах, розташованих південніше Сахари, і в Південній Азії [1].

За прогнозами вчених, уже до 2030 року понад 2,5 млрд населення планети страждатиме від голоду, а це, як мінімум, третина світу. Тому для виживання людству впродовж наступних 30 років необхідно збільшити виробництво продовольства приблизно на 70%.

За визначенням FAO (Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй), тільки декілька країн світу можуть прискорено збільшити виробництво продуктів харчування й призупинити шалений розвиток глобальної продовольчої кризи, серед яких Аргентина, Казахстан, Росія та Україна [8].

Саме тому в даній статті аналізується основна стратегічно безальтернативна та економічно обґрунтована конкурентна перевага України — сільське господарство, що за-

безпечується агропромисловими комплексами країни.

Україна поки що має всі шанси використати свою унікальну міжнародну конкурентну перевагу та стати впродовж 5—10 років ключовим глобальним гравцем на міжнародних ринках продовольства та одним із членів клубу країн, що визначають світову політику (G-20 — "велика двадцятка").

Деякі положення як доказова база:

1) продовольство стає головною стратегічною сировиною у світі, дефіцит якої стрімко збільшується на планеті. Причини цього частково пов'язуються з швидкими темпами збільшення людей на землі, а за оцінками вчених, до 2050 року населення планети перевищить 9,2 млрд. Тому, як зазначалося вище, країни світу повинні мобілізувати всі наявні природні та матеріальні ресурси, щоб максимально збільшити виробництво продуктів харчування;

2) аграрний сектор сьогодні реальний локомотив економіки. Незважаючи на те, що на даний час не виробляється навіть 75% валової продукції сільського господарства, яка була вироблена в 1990 р. в Україні (за цінами 2000 р.), це єдина галузь країни, яка в роки кризи та донині демонструє дивовижне зростання. Експорт кукурудзи, м'яса, овочів збільшився більш ніж удвічі. А десятка найбільших агрохолдингів країни за кризовий 2009 р. примножила сумарну капіталізацію в тричі.

Загальний обсяг продукції, що виробляється протягом одного року, складає близько 20 млрд дол. США, з якої майже половина споживається всередині країни, третина використовується для наступного відтворення та близько 20% експортується.

АЛЕ — сьогодні агропотенціал України використовується лише на одну третину. Основною причиною відсутності більш суттєвого збільшення обсягів виробництва продукції агропродовольчого комплексу та підвищення її якості була відсутність сучасних ринкових реформ. За нинішніх тенденцій неминуче падатимуть обсяги виробництва та експорту, що в результаті призведе до того, що Україна стане імпортозалежною, а також стоятиме на порозі продовольчої кризи поряд з усім світом.

На думку Генерального директора СОТ П. Ламі, у світі "сьогодні торгівля сільськогосподарською продукцією піддається набагато більшим спотворенням, ніж торгівля іншими товарами. Спотворюють її субсидії, високі

імпортні тарифи та експортні обмеження, що ускладнюють та сприяють подорожчанням доставки продуктів харчування на ринок — і, таким чином, на сімейний стіл" [3]. Тому світова спільнота повинна, в першу чергу, боротися з чинниками, що спотворюють вільний ринок продуктів харчування з метою недопущення продовольчої кризи та смертності від голоду в глобального масштабі;

3) головна глобальна конкурентна перевага України — це сільське господарство та агробізнес. У підтвердження цієї тези варто навести основні складові цієї переваги:

— земельні ресурси та кліматичні умови: в Україні зосереджено близько третини світових та 70% наявних в Європі запасів чорнозему, а також є надзвичайно сприятливі можливості для забезпечення рослин продуктивною вологою;

— висококваліфіковані кадри: відносно низькою є вартість робочої сили при досить високому практичному досвіді працівників галузі сільського господарства;

— собівартість інвестицій: у 1 га української ріллі слід вкласти близько 1000 дол. для того, щоб вона дала пристойний результат, у країнах Євросоюзу — від 4000 дол.;

— концентрація виробництва: Україна — одна з небагатьох країн у світі, де існують агрохолдинги, у чиїх володіннях перебуває від 150 тис. га (в ЄС господарство на 5 тис. га вважається величезним). Агрохолдинги в Україні вертикально інтегровані — те, чого в світі практично немає;

— завойовані та налагоджені ринки збуту: експорт вітчизняного зерна (15 млн т) до 50 країн світу перевищив 10% від світових продажів. Серед найбільших країн-покупців не тільки країни третього світу — Бангладеш (до 1 млн т), Єгипет (2,5 млн т), Іран (0,4 млн т), Сирія (0,3 млн т), Туреччина (0,3 млн т), але й країни "двадцятки" — Саудівська Аравія (близько 3 млн т), Південна Корея (0,9 млн т), Іспанія (0,6 млн т), Японія (150 тис. т), Ізраїль (0,5 млн т). За оцінками СОТ, Україна вже зараз третя в світі за обсягами експорту зерна після США та Аргентини; перша — за експортом олії та ячменю, шоста — за експортом пшениці, пшеничного борошна, насіння олійних культур, знежиреного сухого молока і сьома — по поставках сиру [7];

— розвинена портова інфраструктура: забезпечує можливості експорту до 30 млн т на рік.

Фактично темпи зростання агропромисло-

вого виробництва України можуть бути другими у світі, поступаючи за активністю тільки бразильському агропрому (йому в ООН пророкують зростання на 40%).

Український сільськогосподарський сектор в найближче десятиліття може увійти до п'ятірки найбільш швидко зростаючих у світі. Такі висновки містяться в спільній доповіді ООН та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Це може призвести ще до 2015 р. до підвищення загальних темпів зростання української економіки, зростання доходів населення, вирішення широкого кола соціальних проблем у сільській місцевості, до зростання рівня інноваційності економіки, а також стимулюватиме машинобудування, впровадження інфраструктурних проектів та розвиток інших секторів економіки.

Досягнути реалізації максимального потенціалу сільськогосподарського виробництва можливо при інвестуванні близько 60 млрд дол. США в рослинництво, тваринництво, харчову промисловість та логістику. Це реально зробити впродовж найближчих 10—15 років, радикально змінивши інвестиційний клімат у державі. Навіть при подвійному збільшенні внутрішнього споживання продовольства (що приблизно відповідатиме середньоєвропейським нормам в перерахунку на душу населення) в майбутньому ми будемо мати можливості щорічного його експорту в обсязі близько 40 млрд дол. США.

З метою реалізації унікальної конкурентної переваги України влада повинна ініціювати створення Міжнародної продовольчої доктрини України, як комплексу політичних, стратегічних, організаційних та практичних заходів, яка ставила би за мету:

а) удосконалення системи законодавчого та податкового стимулювання аграрного бізнесу в Україні;

б) продовження мораторію на продаж землі;

в) створення земельного банку для дешевого кредитування фермерських господарств;

г) забезпечення страхування врожаю від непередбачуваних погодних та кліматичних змін тощо.

Таким чином, здійснення реальних реформ впродовж наступних 10 років дасть можливість не лише залучити інвестиції та наростити в тричі обсяги виробництва продовольства, але й створити найбільш конкурентосп-

роможну галузь в світі, де практично без доданих будуть досягнуті найбільші показники урожайності сільськогосподарських культур, продуктивності тваринництва та якості продуктів їх переробки.

Якщо врахувати, що сьогодні Україна знаходиться на останніх позиціях в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності [4, с. 16], окресленні кроки сприятимуть не тільки покращенню макроекономічних показників у державі, а також, розвиваючи свою найбільшу глобальну конкурентну перевагу, Україна зможе взяти на себе роль світового годівника.

Література:

1. Глобальный индекс голода: 1 млрд людей голодает. Электронный ресурс / BBC. — 11.10.2010. — Режим доступа: http://www.bbc.co.uk/russian/international/2010/10/101011_hunger_index.shtml

2. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 2 / За ред. С. В. Мочерного. — Львів: Світ, 2006. — 568 с.

3. Лами П. Больше торговли, меньше голода. Электронный ресурс / П. Лами // Project Syndicate. — 21.02.2011. — Режим доступа: <http://www.project-syndicate.org/commentary/lamy2/Russian>

4. Полунеев Ю.В. Ліквідація критичних відставань в контексті інтеграційних очікувань України / Ю.Полунеев // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2011. — № 1. — 2010. — С. 15—18.

5. Сакс Дж. Потребность в противовес жадности. Электронный ресурс / Джеффри Сакс / Project Syndicate. — 28.02.2011. — Режим доступа: <http://www.project-syndicate.org/commentary/sachs175/Russian>

6. Шутер. О.Д. Продовольствие для всех. Электронный ресурс / Оливер де Шутер // Project Syndicate. — 28.01.2011. — Режим доступа: <http://www.project-syndicate.org/commentary/deschutter3/Russian>

7. Population Date. Электронный ресурс / 25.07.2011. — Режим доступа: <http://www.populationdata.net/index2.php>

8. Food Outlook. Global Market Analysis. Электронный ресурс / FAO. — June 2011. — Режим доступа: <http://www.fao.org/docrep/014/al978e/al978e00.pdf>

9. World trade in 2010. Report Электронный ресурс / WTO. — 2011. — Режим доступа: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/wtr11-1_e.pdf

Стаття надійшла до редакції 26.07.2011 р.